

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Навчально-науковий інститут мистецтв

Кафедра музичної україністики та народно-інструментального мистецтва

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВИРОБНИЧА ВИКОНАВСЬКА ПРАКТИКА**

Освітня програма Музичне мистецтво
за першим (бакалаврським) рівнем

Спеціальність _025 «Музичне мистецтво»

Галузь знань 02 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від “27” серпня 2019 р.

м. Івано-Франківськ – 2019

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Виробнича виконавська практика
Викладач (-і)	Фабрика-Процька О.Р. кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Парумба Б.В. , старший викладач доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва
Контактний телефон викладача	Фабрика-Процька О.Р. 0500536169 Парумба Б.В. 0974753045
E-mail викладача	olgafp4@ukr.net
Формат дисципліни	-
Обсяг дисципліни	Один семестр
Посилання на сайт дистанційного навчання	-
Консультації	Консультації проводяться відповідно до графіку занять зі студентами
2. Анотація до курсу	
Виробнича виконавська підготовка в університеті характеризується інтегрованістю, взаємозв'язком усіх компонентів (навчальних дисциплін, навчальних і педагогічної практик, науково-дослідної роботи) і їх скоординованістю з метою досягнення головної мети – розвитку індивідуальності, особистості студента як майбутнього фахівця й дослідника. Виробнича виконавська практика займає важливе місце у підготовці фахівців мистецьких спеціалізацій вищих закладів освіти та відноситься до провідної складової їхньої професійної підготовки. Виробнича виконавська практика є однією із форм професійної підготовки студентів музичних закладів до роботи з творчими колективами. Практика здійснюється з урахуванням можливостей колективів. Адекватність слухацької співтворчості з музичним твором визначається декількома критеріями: 1) мірою активності і здатності до спостереження за розвитком музики, змісту твору, звуко-виразовими можливостями того чи іншого мистецького колективу; 2) вмінням сприймати музику художньо, образно, що функціонує в соціальній системі естетичних відношень і асоціюється з образами реального світу; 3) мірою емоційної чуттєвості до музики, спрямованої на співпереживання уявному герою. Виконавець-диригент повинен не лише озвучити вивчені раніше нюанси, штрихи, а й відтворити з колективом образ миттєво, імпровізаційно, орієнтуючись на якість досягнутого результату та рівень розвитку і реакцію слухачів. Здатність виконавця врахувати специфіку слухацької аудиторії під час інтерпретації музичного твору називають педагогічним артистизмом, який пов'язаний з двома видами художнього перевтілення: з одного боку, виконавець повинен бути «учасником» тих чи інших подій та образів, які розкриваються у виконуваному ним творі, тобто вміти	

корегувати власні дії, співвідносячи реальний звуковий результат із ідеально-очікуваним; з іншого – йому потрібно «працювати в концепції того колективу, який знаходиться перед ним», «дивитись на твір його очима».

Серед артистично-вольових якостей особливої уваги набуває формування у студентів бажання і здатності публічно виступати перед студентами з інтерпретацією музичних творів для формування у них музичної культури.

Специфіка інструментальної підготовки виконавця має інтегрований характер. Саме педагогічно-виконавська практика висуває перед студентом і викладачем новий вид творчо-пошукової діяльності у таких її видах, як вибір програми, складання композиції, опрацювання образу твору. При цьому студентові необхідно оволодіти вміннями не тільки суто виконавськими (грою, диригуванням), але в деякій мірі й вміннями акторськими та організаторськими, керівними.

Виробнича виконавська практика (ВВП) – це ефективна навчальна форма підготовки студентів до роботи. У процесі її проведення інтегруються, удосконалюються і перевіряються знання, уміння та навички, отримані майбутнім викладачем музики та виконавцем-інструменталістом, керівником ансамблю, оркестру.

У процесі підготовки і проведення творчих заходів студент під керівництвом викладача основного народного музичного інструмента має змогу практично формувати і удосконалювати основні види музично-педагогічної діяльності:

- 1) інтерпретаційно-виконавську (гра, диригування);
- 2) комунікативну (артистично-вольові якості і педагогічні впливи, необхідні для художнього спілкування із слухачами);
- 3) організаційну ;
- 4) конструктивну;
- 5) оцінкова.

Широкі можливості створює ПВП для формування мотиваційної основи до музично-освітньої та навчальної роботи студента, а саме:

- дозволяє індивідуально-творчо регулювати ступінь складності виконавського репертуару студента;
- дає йому можливість для виконавського самовираження, самореалізації і самоконтролю, оскільки в процесі проведення заходу він може компенсувати менш розвинені вміння та здібності за рахунок сильніших;
- спонукає студента до осмислення, пошуку і комплексного застосування знань – навичок, отриманих як у процесі вивчення різних навчальних дисциплін, так і підказаних йому результатами практики;
- розвиває і загартовує артистично-вольові якості студента, оскільки публічний виступ перед однокурсниками психологічно відповідальніший від будь чого;
- опановує методи поглибленої роботи над репертуарними збірниками та методами наукового пошуку, що формує дослідницькі інтереси і навички, сприяє поглибленню навчальної діяльності.

Якщо взаємодія викладача і студента буде спрямована на формування самостійності майбутнього викладача музики та виконавця-інструменталіста, а саме:

Створення навчальної атмосфери стосунків, коли викладач не дає готових «рецептів» по вивченню педагогічного репертуару, а :

- 1)стимулює в процесі сумісної праці над музичним твором самостійну, творчо-пошукову діяльність вихованця;
- 2)спрямовує його емоційно-чуттєві і понятійно-операційні дії на пізнання раціональних методів опрацювання музичних творів;
- 3)чуйно ставиться до його художньої індивідуальної техніки, музичного смаку і мислення, спирається і залучає при цьому знання і вміння, отримані студентом у класі фахових дисциплін.

Оскільки в процесі ВВП інтегруються, формуються і виявляються основні професійні якості музично-педагогічної діяльності викладача музики, вона вимагає комплексного підходу до розв'язання взаємопов'язаних навчальних завдань, спочатку, налагодження і зміцнення міждисциплінарних зв'язків, методики музичного виховання, музично-теоретичних дисциплін тощо.

3. Мета та цілі курсу

Мета виробничої виконавської практики полягає у полегшенні і прискоренні адаптації студентів до реальних умов їх майбутньої професійної діяльності, творче осмислення теорії, підготовці майбутніх музикантів до всіх функціональних обов'язків, що покладаються і як на керівника музичного колективу, активного пропагандиста музичної культури та мистецтва, а також у формуванні музично-виконавських і педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних для художнього, творчого спілкування з людьми.

Основні завдання виробничої виконавської практики:

- забезпечення зв'язку теоретичних знань фахових дисциплін з реальним педагогічним процесом, використання їх у розв'язанні конкретних навчальних, розвивальних і виховних завдань, а відтак – формування у студентів психологічної готовності до роботи в колективі;
- виховання у студентів стійкого інтересу і любові до професії вчителя музичного мистецтва, формування умінь та навичок, що сприяють розвитку у них професійних якостей вчителя, потреби в педагогічній освіті;
- усвідомлення значущості соціально-психологічних, психологічно-педагогічних, методичних та творчих основ взаємодії учня й вчителя;
- підготовка студентів до державних іспитів та збір матеріалів до написання наукових робіт;
- знайомлення студентів із сучасним станом навчально-виховної роботи в школі, передовим педагогічним досвідом і їх включення до розв'язання посильних навчально-виховних питань;
- художньо-виконавський розвиток студентів;
- адаптація музично-виконавських і педагогічних умінь та навичок, отриманих студентом у процесі навчання, до умов професійної діяльності викладача музики, зокрема інтерпретації та аналізу музичних творів;
- формування у студентів навичок організації і проведення музично-освітньої діяльності;

- виховання у них самостійних індивідуальних творчих здібностей і вмінь;
- нагромадження виконавського репертуару для проведення концертів та виступів.

Виробнича виконавська практика є спеціалізованою, забезпечує теоретичну та практичну підготовку фахівців в галузі музичного мистецтва за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр.

Оскільки основною метою виконавської практики є музично-освітня діяльність, то для її проведення студент повинен оволодіти відповідними здібностями і вміннями. Це комплекс виконавських вмінь (гра, диригування), а також здібності пов'язані з організацією і проведенням музичних заходів (уміння настроїтись на виступ, емоційна піднесеність і переконливість виступу, креативність та ін..)

На II-III-IV курсах студент паралельно з удосконаленням умінь, пов'язаних з виконавською інтерпретацією творів, готує щорічно музично-освітній захід (виступ, іспит-концерт). Звертається на формування музично-педагогічного артистизму студента, куди входять прийоми та вміння, пов'язані з художнім спілкуванням викладача зі слухацькою аудиторією (емоційність, грамотність, вміння захопити музичним образом, переконливість музичної інтерпретації), організація слухової уваги, врахування музичного досвіду та вікових особливостей слухачів, орієнтація в складних педагогічних ситуаціях, адаптація до фізичних умов у процесі виступу тощо.

«Апарат переживання» студента, тобто його емоційна культура формується на основі розвитку здібностей та вмінь, пов'язаних з естетичним сприйманням музичних творів. Уміння, спрямовані на формування відповідних якостей – емоційної чутливості до музики, слухової спостережливості, творчої уяви.

Розвиток умінь та здібностей естетичного сприймання музики поглиблюється у спільній роботі над музичним твором, коли викладач створює атмосферу емоційної захопленості образом твору, милується майстерністю форми. За допомогою запитань, викладач активізує його творчу уяву, допомагає йому стати активним співучасником, пошукувачем і виразником особистих почуттів у процесі словесної і виконавської інтерпретації твору.

Цінність виконавської практики полягає в тому, що вона дає студентові реальну можливість для виконавського самовираження, самоперевірки і самооцінки за рахунок індивідуально-творчого регулювання ступеня складності виконавського репертуару.

Виробнича виконавська практика підвищує цікавість студентів щодо можливості реалізувати свої музично-педагогічні здібності у різних видах діяльності:

- виконавської (гри, диригування);
- врахування вікових особливостей слухацької аудиторії);
- комунікативної (використання широкого спектра словесних, музично-виконавських, та інших видів педагогічного впливу для встановлення контакту із слухацькою аудиторією);
- організаційної (організація і підтримка уваги слухача);
- конструктивної (раціональний розподіл часу на різні види діяльності у процесі виступу, організація умов для виступу).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти-бакалаври повинні *знати:*

- специфіку роботи диригента,
- групи оркестрових інструментів та їхні технічні і тембральні особливості

вміти:

- грати на одному чи декількох з оркестрових інструментів в ансамблі;
- акомпанувати у складі оркестру солістам-інструменталістам, солістам-вокалістам, хоровим і танцювальним колективам;
- використовувати набутий досвід у подальшій роботі з навчальними колективами

Навчально-наукового інституту мистецтв.					
4. Результати навчання (компетентності)					
Вивчення дисципліни «Виробнича виконавська практика» сприяє формуванню у студента таких фахових компетентностей:					
1. Компетенції соціально-особистісні					
• Здатність учитися;					
• Наполегливість у досягненні мети;					
• Турбота про якість виконуваної роботи;					
Загальнонаукові компетенції					
• Базові знання в галузі, необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін.					
2. Загально-професійні компетенції					
• Базові уявлення про різноманітність об'єктів предмету діяльності;					
3. Спеціалізовано-професійні компетенції					
• Застосовування професійно-профільованих знань у педагогічній та виконавській роботі;					
• Використання знань, умінь і навичок зі спеціалізованих професійних дисциплін в процесі вирішення практичних завдань.					
5. Організація навчання курсу					
Обсяг курсу – один семестр					
Вид заняття				Загальна кількість годин - 90	
Лекції				-	
семінарські заняття / практичні / лабораторні				-	
самостійна робота				90	
Ознаки курсу					
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)		Нормативний / вибірковий	
VI	025 «Музичне мистецтво»	III		Нормативний	
Тематика курсу					
Тема, план	Форма заняття	Літера тура	Завданн я, год	Вага оцінки	Термін виконання
Змістовий модуль 1.					
Тема 1. Ознайомлення з роботою оркестрів та специфікою управління колективом диригента	Самостій на робота	Літерату ра до теми	12 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 2. Робота над партитурою. Оркестрові твори, твори з супроводом, твори для солістів з оркестровим супроводом.	Самостій на робота	Літерату ра до теми	10 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 3. Репетиційна робота диригента. Робота над диригентськими жестів.	Самостій на робота	Літерату ра до теми	8 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни

Тема 4. Розучування фрагментів творів до їх художнього виконання в цілому. Інтерпретація музичних творів та їх стильові особливості	Самостійна робота	Література до теми	16 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 5. Репетиційна робота диригента. Робота над окремими фрагментами творів, оркестрування, інтерпретація та художнє виконання.	Самостійна робота	Література до теми	16 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 6. Манера і техніка диригента: жести, міміка, образність, уміння управляти колективом.	Самостійна робота	Література до теми	8 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 7. Функції оркестрових колективів: виконання сольних оркестрових творів, акомпанемент солістам та супровід танцювальній групі ансамблю.	Самостійна робота	Література до теми	8 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни
Тема 8. Робота над концертним виконанням творів.	Самостійна робота	Література до теми	12 год. сам. роб.	Згідно системи оцінювання курсу	згідно робочої програми навчальної дисципліни

6. Система оцінювання курсу

Загальна система оцінювання курсу	Загальна система оцінювання курсу є уніфікованою та здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та Порядку організації та проведення оцінювання успішності студентів. Оцінювання курсу здійснюється з урахуванням усіх видів навчальної роботи за стобальною шкалою і переводиться у національну шкалу та шкалу ЄКТС. Поточний контроль та оцінювання проводиться безпосередньо викладачем. Періодичний та семестровий контроль проводиться з метою визначення успішності розвитку бакалавра та засвоєння ними навчальної програми на певному етапі навчання. Форма контролю: екзамен. Критерії оцінювання: «ВІДМІННО» (90 – 100 балів) виставляється бакалавру, який:
-----------------------------------	---

	Вільно володіє навчальним матеріалом, висловлює свої думки, робить аргументовані висновки, рецензує відповіді інших студентів, творчо виконує індивідуальні завдання, самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань, показує оригінальний підхід у викладенні основних тем, має конкретні позитивні результати самостійної науково-пошукової діяльності. «ДОБРЕ» (70 – 89 балів) виставляється бакалавру, який: Вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання на практиці, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні огріхи у порівняннях та формуванні висновків, застосуванні теоретичних знань на практиці за зразком, самостійно виконує практичні завдання передбачені програмою. «ЗАДОВІЛЬНО» (50 – 69 балів) виставляється бакалавру, який: Володіє навчальним матеріалом поверхнево, фрагментарно, знайомий з основними поняттями навчального матеріалу, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання, невпевнено оперує знаннями будови та художньо-виражальних особливостей інструментів. «НЕЗАДОВІЛЬНО» (25 – 49 балів) виставляється бакалавру, який: Має фрагментарні знання (менше половини) при незначному загальному обсязі навчального матеріалу, під час відповіді допускаються суттєві помилки. «НЕЗАДОВІЛЬНО» (0 – 24 балів) виставляється бакалавру, який: не володіє навчальним матеріалом, виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача.
Вимоги до практичної роботи	Навчальна дисципліна передбачає вміння гри на одному чи декількох з оркестрових інструментів в ансамблі; акомпанування у складі оркестру солістам-інструменталістам, солістам-вокалістам, мистецьким колективам; використання набутого досвіду у подальшій роботі з навчальними колективами Навчально-наукового інституту мистецтв. Практичні завдання оцінюються відповідно до робочих програм та положення про організацію самостійної роботи студентів кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
Умови допуску до підсумкового контролю	Порядок та організація контролю знань бакалаврів, зокрема, умови допуску до підсумкового контролю визначаються відповідно до Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Порядку організації та проведення оцінювання успішності студентів, Методичних рекомендацій та положення про організацію самостійної роботи студентів

	кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
7. Політика курсу	
Виконавська практика націлена на розвиток адаптації студентів до реальних умов їх майбутньої професійної діяльності, творче осмислення теорії та функціональних обов'язків, що покладаються на керівника музичного колективу, формування музично-виконавських і педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних у роботі з мистецькими колективами. Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі бакалаври відвідають заняття курсу. Пропуски занять відпрацьовуються в обов'язковому порядку.	
8. Рекомендована література	
1. Фабрика-Процька О.Р. Педагогічна виконавська практика: методичні вказівки з самостійної роботи для студентів денної та заочної форми навчання вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації напряму підготовки «Музичне мистецтво». Івано-Франківськ, 2018. 24 с. 2. Пасічник Л.М. Робота диригента над музичним твором: Методичні рекомендації до дисципліни «Оркестрове диригування» для студентів вищих музичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації напряму підготовки «Музичне мистецтво». Івано-Франківськ, Нова Зоря, 2012. 72 с. 3. Береза А.В. Педагогічно-асистентська практика майбутнього вчителя музики. Навчально-методичний посібник (видання 2-ге, доповнене). Вінниця, НОВА КНИГА, 2010. 184 с. 4. Горобець Т.В. Роль комплексного навчання у системи підготовки майбутнього музичного керівника та вчителя музики в педагогічному коледжі. Київ, 2008. 72 с. 5. Давидов М.А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. Київ, Музична Україна, 1997. 6. Нальонов І.М. Педагогічна практика студентів музично-педагогічних факультетів: навч.-метод. посібник. 3-тє вид., доповнене. Київ, Освіта України, 2006. 179 с. 7. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання. Навчально-методичний посібник. Київ, 1997. 8. Синицын В.М. исполнительская практика. Подготовка студентов к воспитательной, просветительской и творческой работе в школе. Винница, 1988. 9. Дутчак В. Бандурне мистецтво діаспори. Проблеми виконавства. Мистецтвознавчі записки. Київ, 2004. Вип. 5. С.22-29. 10. Дутчак В. Розвиток професійних засад бандурного мистецтва у 1970-1990рр. Творчість і виконавство. Дисертація канд.. мистець. Київ, 1996. 240с. 11. Катрич О. Стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти. Дрогобич, Вид. Фірма «Відродження», 2000. 100с. 12. Мандзюк Л. Вплив емоційного фактора на психофізіологічну сутність виконавського апарата бандуриста. Професійна та моральна культура в професійній системі. Зб. наук. праць Луганськ-Харків, 2004. С.194-203.	

13. Мандзюк Л. Про виконавські проблеми лівої руки бандуриста в контексті художньо-виразної гри. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Вип. 6. Харків, 2001. С.175-183.
14. Мандзюк Л. Самостійна робота бандуриста над гамами. Методичні рекомендації для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Київ-Харків, Глас, 2004. 23 с.
15. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. Навчальний посібник для вищ. муз. навч. Закладів. Київ, Муз. Україна, 1997. 240 с.
16. Акимов Ю., Кузовлев В.О. О проблеме сценического самочувствия исполнителя баяниста. Баян и баянисты, мборник статей. Вип. 4. Москва, Сов. Композитор, 1978. 100с.
17. Власов В.П. Методика работы баяниста над полифоническими произведениями. Методические рекомендации. Москва, 1991. 95с.
18. Воеводин В.В. Самалюк И.И. Художественный образ музыкального произведения, Методические рекомендации. Ровно, 1991. 24 с.
19. Готсдинер А. подготовка учащихся к концертным выступлениям. Метод. Записки по вопросам музыкального образования, Вип.3. Москва, 1991. С.182-192.
20. Давидов М. Основи формування виконавської майстерності баяніста. Київ, Музична Україна, 1983.
21. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. Київ, Музична Україна, 1997.
22. Шульпяков О. Техническое развитие музыканта исполнителя. Ленинград, Музыка, 1973.
23. Анисимов А. Дирижер-хормейстер. Ленинград, 1976.
24. Багриновский М. Дирижерская техника рук. Москва, 1947.
25. Барсова И.А. Книга об оркестре. Москва, 1969, 1978, 1981.
26. Бурбан М. Українські хори і диригенти. Дрогобич, Посвіт, 2006. 640 с.
27. Гуцал В. Грає оркестр українських народних інструментів: метод. Поради керівникам самодіяльних колективів. Київ, Мистецтво, 1978. 164с.
28. Доронюк В.Д. Курс техніки диригування. Івано-Франківськ, Івано-Франківська обласна друкарня, 2004. 292 с.
29. Завадинский Д. Выбор схем тактирования. Київ, Музична Україна, 1980.
30. Колесса М.Ф. Основи техніки диригування. Київ, Музична Україна, 1981.
31. Кофман Р. Виховання диригента: психологічні особливості. Київ, Музична Україна, 1986. 40 с.
32. Малько Н. Основы техники дирижирования Москва, Музыка, 1965.
33. Пігров К. Керування хором. Київ, мистецтво, 1965.

34. Сідлецька Т.І. Культурно-історична еволюція українського оркестру народних інструментів: монографія. Вінниця, ВНТУ, 2009Ю 184 с.
35. Сідлецька Т.І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України: навчальний посібник. Вінниця, ВНТУ, 2011. Ч.І. 122с.
36. Сідлецька Т.І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України: навчальний посібник. Вінниця, ВНТУ, 2011. Ч.ІІ. 72с.
37. Акимов Ю., Кузовлев В.О. О проблеме сценического самочувствия исполнителя баяниста. Баян и баянисты, мборник статей. Вып. 4. Москва, Сов. Композитор, 1978. 100с.
38. Воеводин В.В. Самалюк И.И. Художественный образ музыкального произведения, Методические рекомендации. Ровно, 1991. 24 с.
39. Готсдинер А. подготовка учащихся к концертным выступлениям. Метод. Записки по вопросам музыкального образования, Вып.3. Москва, 1991. С.182-192.
40. Давидов М. Основаи формування виконавської майстерності баяніста. Київ, Музична Україна, 1983.
41. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. Київ, Музична Україна, 1997.
42. Ризоль Н. И., Яшкевич И.А. Школа двойных нот для баяна. Киѳв, 1989. 57 с.
43. Семешко А.А. Баян в педвузі. Навчал. посібн., Кривий Ріг, 1993. 150 с.
44. Шульпяков О. Техническое развитие музыканта исполнителя. Ленинград, Музыка, 1973.